

УДК 37.013

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-97-4-231-244>

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА ПЕДАГОГІКА ЯК СМИСЛОВИЙ АСПЕКТ МЕТОДОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

І. О. Сафонова

ORCID 0000-0002-2114-6581

*Ми розглядаємо феноменологічний підхід як методологічну основу, що обумовлює нове бачення – глибоке прояснення сутностей і смислів освітніх проблем, онтологічних засад освіти людини і пояснює педагогічну необхідність їх вирішення. Основною ідеєю феноменологічного підходу в освіті є ідея «життєвого світу» особистості, її цілісності. Утвердження **холістичної парадигми цілісності** в методології освіти, в якій Людина розглядається як найвище втілення холізму, як найвища цілісність, що припускає: «постійно прагнути побачити, відчути, випробувати і зрозуміти єдність всіх речей» – «жити в цілісності» (Пол Шафер), сприятиме конвергенції природничо-наукових і гуманітарних наук, когнітивних знань і ціннісно-смыслових параметрів, формуванню цілісної людини. Феноменологічний підхід у педагогіці найприродніший, що відповідає внутрішній сутності людини, оскільки досвід суб'єкта – єдиний життєвий досвід, в якому переживається сприйняття світу, себе, іншої людини, свобода, відповідальність, гідність людини.*

Проблеми освіти найчастіше розглядаються лише як проблеми зовнішнього простору, але не меншою проблемою є проблема «освіти себе», пов'язана з сутністю, екзистенцією людини, її смислами, внутрішньою природою. Освіта – це гуманітарний простір самотворення, самоосвіти людини, її духовного пробудження, що має забезпечуватись такими природо-відповідними, культурними механізмами, як: підтримка, супроводження, педагогічна допомога, духовна співпричетність в освітньому процесі з боку викладача та прагнення до самовдосконалення самого студента.

Ключові слова: феноменологія, феноменологічна педагогіка, смисл, освіта, методологія.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Світ став іншим: складним, суперечливим, непередбачуваним, взаємозалежним. Точніше, людина опинилася в ситуації проживання в двох світах – реальному і віртуальному.

Ніколи раніше ще не було такого відчуження людини від життя. «Живе життя залишається за межами життя! Світ придбав постлюдський вимір» (Кутирев, 2016, с. 12). Усталені цінності, орієнтуючі життєві смисли, моральні принципи, поведінкові схеми стали марними і непотрібними. Ми стали свідками змін не лише ціннісно-сміслових регулятивів, але і стилів життя, умов навчання, виховання та праці. Змінилася і сама людина, її духовна і біологічна природа, її відчуття, її пам'ять, її мислення, її поведінка. «Відносини між людьми...перетворилися в броунівський рух. Вони перестали бути глибокими, тобто будуються на візуальних кодах, а не на вживанні, співпереживанні, емоційному резонансі» (Маховская, 2017).

Криза не обійшла і освіту. Вирішення проблем людини, яка пізнає світ, в традиційній методології відбувається в освітньому процесі здебільшого не з урахуванням її багатогранної природи, її суб'єктивності, внутрішньої сутності, а лише в площині раціональності і науковості. Освітні стандарти, пропоновані як основні документи, що нормують діяльність вишів, орієнтовані виключно на компетентнісний підхід, що забезпечує лише становлення фахівця як професіонала, хоча чи забезпечує... Компетентнісний підхід спрямований на результат, «на вихід», осторонь залишається сам творчий процес набуття компетентностей, сама людина, її життєвий світ, інтереси, потреби, цінності і смисли. І хоча, як вірно зауважував Дж. Равен, компетентності є «внутрішньо мотивованою характеристикою, пов'язаною з системою особистих цінностей» (Равен, 2002, с. 258), проте вони не дорівнюють цінностям, а лише визначаються ними. Не можна бути компетентним в любові, порядності, чесності, щирості. Компетентності – це набуті професійні функціонали в формі знань, вмій і навичок, але не духовні властивості людини. Взагалі, такі феномени, як «цінність», «смысл», «виховання» в Освітніх стандартах, наприклад другого магістерського рівня, взагалі відсутні. Влучно зауважив М. Гусаковський (2019): «Все більше ми спостерігаємо, як практика виховання йде зі школи відповідно до сучасного слогану: «Сьогодні люди народжуються в Інтернеті» (с. 170). Сучасній освіті не достає якості, смислової обґрунтованості сутності педагогічних явищ і подій. Освітні процеси всезагальної діджиталізації все більше спонукають нас жити в мірках шаблонів, інструкцій, усталених схем, таблиць і алгоритмів. Здається, технології починають управляти нами... Не помічаючи, ми *«всі» стаємо як «всі»*, втрачаючи свою автентичну самобутність, природно винятковість, емоційну чуттєвість, творчу оригінальність мислення. Така фрагментарність, уривчастість, однодумність, технологічність чи навряд сприятиме сформованості

цілісного світу особистості студента, позитивного світогляду, внутрішній духовній гармонії, взагалі щасливому проживанню свого життя людиною.

Щоб жити повноцінним життям, необхідно змінити наше сприйняття світу, переосмислити його онтологічні координати. Сьогодні необхідні нові цінності, нова свідомість, нове мислення, необхідно діяти по-новому. Потрібен новий погляд на соціокультурну ситуацію, що склалася, потрібна нова, адекватна запитам часу, методологія, нові ідеї, концепції, онтологічні категорії. Такими категоріями мають бути: «Смисл», «Цінність», «Розуміння», «Інтерпретація», «Вибір», «Індивідуальність», «Культура» та ін., які мають означувати особливу процедуру – «занурення» в феноменальний світ людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Філософські погляди Е. Гуссерля, М. Шелера, М. Хайдеггера, О. Больнова в області теорії пізнання, онтології, феноменології та аксіології відкрили нові перспективи для феноменологічної педагогіки. Ідеї феноменологічної педагогіки схожі з ідеями гуманістичної психології (К. Роджерс, А. Маслоу), проте відмінності їх очевидні. Звернення до феноменологічної педагогічної проблематики відображено в працях сучасних науковців: Р. Куренкової, Є. Плеханова, М. Берулави, В. Конке, М. Головки, Л. Крайнової, Ю. Колісник-Гуменюк, Т. Алексєнко, В. Зелєєвої, А. Улановського, О. Тимошук та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є переосмислення в феноменологічно-педагогічному аспекті деяких методологічних засад сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Показовою для висвітлення нашого ракурсу проблеми є позиція авторів Е. Бондаревської, С. Кульневич (1999), які розуміють методологію як «спосіб з'ясування основи, розстановки акцентів смислу понять» (с. 390). «Методологія – це наука про методи, орієнтована на внутрішні механізми, логіку руху і організації педагогічного процесу» (там само). В нашому контексті можна зазначити, що методологія визначає загальний смисловий напрямок розвитку освіти.

Актуальним напрямком, що несе смислове навантаження в організацію освітнього процесу, є феноменологічна педагогіка. Як відомо, засновник феноменології Едмунд Гуссерль акцентував увагу саме на смислових аспектах життя, на людській свідомості, властивістю якої вважав інтенціональність, тобто спрямованість свідомості на щось, що знайшло відбиття в смислових поняттях «ноезис», «ноема», «редукція».

«Феноменологічна педагогіка» заявила про себе як новий напрям в освіті у 1940-1970 рр. в Західній Європі роботами вчених Утрехтської школи (М. Лангефельд, Н. Бітс, Е. Вермеєр, Н. Перквін і С. Страссер).

У педагогічно-методологічному плані феноменологічну педагогіку Р. Куренкова (2012) визначає як: 1) культуру ставлення до життя в процесі його конструктивного розгортання; 2) культуру виявлення і розвитку індивідуальності людини; 3) культуру формування творчого мислення в навчальній діяльності вихованця, що «освітлена позитивністю естетичного, інтелектуального і морального почуття».

На нашу думку, розгляд процесу освіти людини в аспектах феноменологічної педагогіки забезпечить його цілісність, цілісність самої людини, а також реалізацію в педагогіці ідеї «синтезу розуму і інтуїції, монізму і плюралізму, раціоналізму і ірраціоналізму» (С. Гессен). З метою пошуку шляхів вирішення означених проблем, ми звернулися до досвіду феноменологічної школи Е. Гуссерля, його концепції «життєвого світу», хоча слід зазначити, що інтерпретація феноменології самим вченим була різною, дещо суперечливою в різні періоди. Вслід за В. Зелєвою А. Улановським, ми будемо розглядати феноменологічну педагогіку здебільшого не з точки зору ідей, поглядів Е. Гуссерля, а з точки зору підходу, методу (Зелєва, 2010, с. 57; Улановський, 2007, с. 130). Гуссерль, математик за освітою, в одній із своїх пізніх статей «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» кризу людства пов'язував із кризою науки як форми раціоналізму. Е. Гуссерль (2004) був першим філософом, який звернув увагу на відрив науки від життєвого світу. Він вважав, що науки інформують людей лише про факти і не ставлять питання найбільш животрепетні для людини – питання про смисл людського буття, і взагалі абстрагуються від усього суб'єктивного (с. 20). Можливість подолання кризи вчений вбачає в створенні нової науки про дух, предметом якої буде виступати життєвий світ – світ повсякденного життя – «царство споконвічних очевидностей». Філософ акцентує увагу на розумінні, «що світ, суцільний для нас, є універсальним духовним завоюванням, єдиним духовним гештальтом як смислової будови – будови універсальної суб'єктивності...» (Там само, с. 156).

В контексті глибокої екології розглядає цю проблему сучасний американський фізик, доктор філософії Фритьоф Капра. В книзі «Павутина життя» вчений стверджує, що система цінностей – не другорядний фактор в науці і технології, вона становить їх основу і служить рушійною силою. «Наукові факти виникають з цілого конгломерату людських уявлень, цінностей і вчинків – одним словом, з парадигми, від якої вони не можуть бути відокремлені... А це означає, що вчені несуть за свої дослідження не

тільки інтелектуальну, а й моральну відповідальність» (Капра, 2003). Вчений говорить про нову парадигму, яку називає «холістичним світоглядом», екологічним поглядом на світ як на єдине ціле», та відповідне їм системне (мережеве) мислення. Глибоке екологічне усвідомлення, за думкою Ф. Капри (2003), визнає взаємозалежність всіх феноменів і той факт, що ми всі включені в циклічні процеси природи і в кінцевому рахунку залежні від них. «Глибоке екологічне усвідомлення – це усвідомлення духовне. Коли поняття людського духу розуміється як тип свідомості, при якому індивід відчуває свою приналежність до безперервності, до всеосяжного космосу, стає зрозуміло, що екологічне усвідомлення духовне в своїй найглибшій суті». Ф. Капра (2003) говорить про те, що сьогодні зрушення парадигми в науці на найглибшому рівні передбачає зсув від фізики до наук про життя, від механістичного, редукціоністського підходу до холістичного (системного). «Програма Галілео пропонує нам мертвий світ: зникло все видиме, зникли звук, смак, дотик і запах, а разом з ними зникли естетична і етична чутливість, система цінностей, якість, душа, свідомість, дух. Переживання як таке вигнано зі світу наукової уваги» (Там само). Отже, екологічність виступає універсальною, синергійною, культурною характеристикою освіти в цілому, в центрі якої людина як «біо-соціо-культурна істота».

Утвердження *холістичної парадигми цілісності* в методології освіти сприятиме конвергенції природничо-наукових і гуманітарних наук, когнітивних знань і ціннісно-сміслових параметрів, формуванню цілісної людини. Канадський науковець Пол Шафер розглядає людину як найвище втілення холізму, як найвищу цілісність, що припускає: «постійно прагнути побачити, відчути, випробувати і зрозуміти єдність всіх речей» – «жити в цілісності» (2017, с. 20).

Аналіз літератури свідчить, що багато мислителів, вчених з метою осягнення проблеми «Людина – світ» зверталися до поняття смислу. Смысл постає як відношення між людиною і світом. Найважливіший перехід від людини в світі до світу в людині був здійснений Я. Коменським у праці «Лабіринт світла и рай серця». М. Хайдеггер (2003) у книзі «Буття і час» виклав свою феноменологічну версію цих відносин. З його точки зору, наше буття є буття-в-світі, так що ми вивчаємо нашу діяльність не шляхом відокремлення світу; швидше ми інтерпретуємо її і ті смисли, звертаючи увагу на наші контекстуальні ставлення до речей в світі. Онтологія, за думкою М. Хайдеггера, можлива лише як феноменологія (с. 53).

Ми вважаємо, що «*Людина в світі і світ в людині*» – концепція, яка на нашу думку, має стати важливим контекстом сучасної філософії освіти.

Її координатами є: Людина, Світ і відносини між Я і Світом, обрамлені смислом. Умовно її можна позначити таким чином:

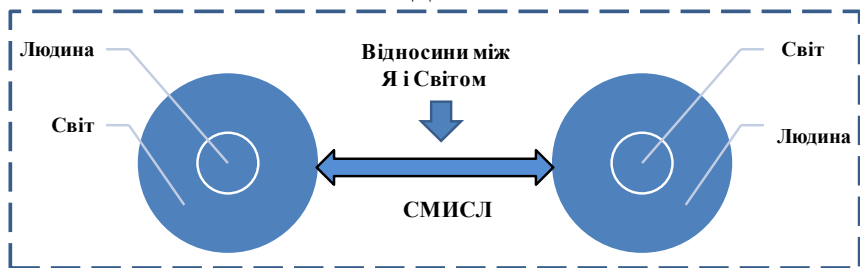

Рис. 1. Феноменологічна онтологія життєвого світу людини

Ця концепція має дві сторони. Перша – людина в світі – засвідчує, що людина є невід’ємною складовою об’єктивного світу. Актуальність проблеми в тім, що з виникненням віртуального простору людина все більше відчужується від життя, втрачає реальну ідентичність. Друга сторона – світ в людині – визначає внутрішній вимір буття людини, тобто кожна людина завдяки своїй внутрішній духовності репрезентує світ. Проблема полягає в спотвореному сприйнятті дійсності людиною з причини втрати духовних орієнтирів – найвищих життєвих цінностей, смислів та ідеалів, тобто стоїть питання не лише про людину у стосунках зі світом, але й про світ в людині (Shevchenko, Antonenko, Safonova, 2020, с. 135). Контури позитивної онтології життєвого світу влучно окреслені Ф. Василюком (1984): «...ми ніде не знаходимо живу істоту до і поза пов’язаності зі світом. Вона спочатку вживлена в світ, пов’язана з ним матеріальною пуповиною своєї життєдіяльності. Цей світ, залишаючись об’єктивним і матеріальним, не є, проте, фізичний світ, тобто світ, як він постає перед наукою фізикою, що вивчає взаємодію речей, це – життєвий світ» (с. 86). Е. Гуссерль (2004) робить акцент на усвідомленні світу, пов’язує смислом два світи. «Коли світ усвідомлюється як універсальний горизонт, як єдиний універсум суцільних об’єктів, – стверджує вчений, – ми, кожна Я-людина і всі ми разом, як ті, хто живе в світі поруч один з одним, як раз належимо світу, який саме в цьому «спільному житті» є наш світ, в міру усвідомленості суцільності і значимий для нас» (с. 150). Отже, феноменологічний підхід допоможе інтегрувати за допомогою смислу в цілісному образі людини обидва світи, якими цей образ вичерпується, – світу, який знаходиться в людині, і світу, в якому перебуває людина.

Життєвий світ не мислимий без присутності в ньому Іншого. «Світ є завжди вже той, який я поділяю з ішими. «Буття-в є спів-буття з іншими. Буття є спів-присутність. Світ присутності є спільний світ (Хайдеггер, 2003, 64-65). На основі цього спільного буття-в-світі необхідні нові конфігурації комунікативних відносин людей в стилі діалогічності, що припускає зміну комунікативних установок у відношенні до вихованців. Ми розглядаємо діалог як: методологічний принцип гуманітарної парадигми освіти, що забезпечує переведення суб'єкт-об'єктних відносини в площину суб'єктності; засіб виховання цінності іншої людини; простір, де відбувається обмін цінностями, смислами, почуттями; формулу пізнання істини; засіб встановлення взаєморозуміння; складну систему, яка розвивається, змінюється, функціонує лише в умовах обміну енергією та інформацією з оточуючим середовищем, як творчий пошук, «переживання інтелектуальної збудженості, постійно відновлюваної пасіонарності» (Шор, 2011, с. 417); засіб формування нового типу мислення, засіб формування толерантності (Сафонова, 2013).

Феноменологічний підхід виконує важливу функцію. Він допомагає студентові увійти в світ живого життя, побачити певні речі «в чистому вигляді» без нашарувань попереднього досвіду. Він пов'язаний із конкретною людиною, конкретною ситуацією, з живим навчальним процесом, у якому продукуються в живому діалозі викладача із студентів живі осмислені і зрозумілі знання, пробуджуються почуття, знаходяться смисли.

У всіх виправданнях життя в життєвому світі першорядну роль, за думкою Е. Гуссерля (2004), відіграє повернення до «чуттєвого» споглядання, що пізнає (с. 147). Відомо, що пізнання світу людиною починається з відчуттів і сприйняття, лише потім переходить до мислення. І якщо первісний етап не відбувся, то мисленню нічого осмислювати. О. Маховська (2017) ділиться досвідом роботи із дітьми і говорить про те, що сучасні діти «пощипують» себе, оскільки їм не вистачає почуттів, материнської та батьківської любові, щирості, доброти. Вчена зазначає, що відмова від глибоких почуттів призводить до втрати чутливості, до того, що не тільки емоції, але і тактильні, больові відчуття атрофуються як незначущі». Інтерпретаційні рамки феноменології дозволяють розуміти освітній процес як рух до пізнання і сутності явищ, подій, предметів, самої людини, як відкриття і знаходження множинності смислів життя. «Жити – значить постійно і актуально «усвідомлювати» світ і самого себе, дійсно переживати, дійсно здійснювати буттєву достовірність світу» (Гуссерль, 2004, с. 193-194). Розуміти світ і самого себе – значить екзистенційно відчувати. Проблеми освіти найчастіше розглядаються лише як проблеми

зовнішнього простору, але не меншою проблемою є проблема «освіти себе», пов'язана з сутністю, екзистенцією людини, її смислами, внутрішньою природою. Освіта – це гуманітарний простір самотворення, самоосвіти людини, її духовного пробудження, що має забезпечуватись такими природовідповідними, культурними механізмами, як: підтримка, супроводження, педагогічна допомога, духовна співпричетність в освітньому процесі з боку викладача та прагнення до самовдосконалення самого студента.

Р. Куренкова (2012) сформулювала основні принципи і установки феноменологічного підходу до освіти (2012):

1. Урахування глибоких зв'язків людини з усім живим. Феноменологічний підхід долає відчуження від світу і підтримує тонкий баланс між рефлексією і розумінням смислу в повсякденному житті та означає «здатність відштовхуватися від феномена як такого, а не від певних ідей, концепцій, теорій».

2. Важливий «індивідуальний життєвий генезис людини», в процесі якого відбувається розвиток її особистісних якостей. Життєві сили людини зосереджуються навколо чотирьох людських центрів – уява, пам'ять, інтелект і воля. Визначальним є самоіндивідуалізуючий характер життя.

3. Діалог як засіб самореалізації та індивідуалізації особистості. Самоіндивідуалізація в освіті має дозволити особистості стати активною, самостійною, готовою здійснювати такі основні види діяльності, як праця, спілкування, пізнання.

4. Виховання людини як суб'єкта вчинку, як творця власного життя. Завдання педагога в тому, щоб, спираючись на індивідуальність вихованця, допомагати йому набувати досвіду вільної поведінки. Основні зусилля він спрямовує на розуміння та інтерпретацію образу особистості.

Збереження зв'язку особистості із своїм суб'єктивним світом – головна цінність феноменологічної педагогіки М. Лангефельда. Кожній людині необхідно, щоб інші брали до уваги її межі, необхідна повага до її рішень, її бажань, повага до того, що складає її інтимність (власна кімната, особистий щоденник, особисті відносини, погляди і почуття). Необхідно, щоб у кожній особистості була «таємна кімната» – де вона може зустрітись сама із собою (Лангефельд, 2014, с. 87). «Для таємного місця характерні унікальні, типові для нього переживання, туг виникає відчуття світу і захищеності, в ньому знову і знову з'являються почуття інтимності і знайомості: тут ти вдома» (Там само, с. 93).

В ракурсі феноменологічного підходу до педагогічних явищ варто враховувати положення феноменологічної психології, окреслені А. Улановським (2007):

- 1) розгляд переживання як основного психологічного феномена;
- 2) інтерес до смислу, бачення і розуміння людиною світу;
- 3) визнання принципів очевидності в дослідженнях;
- 4) дескриптивний (описовий) підхід до дослідження психологічних явищ;

5) використання суб'єктивних звітів випробуваних в якості основного джерела даних дослідження;

6) використання якісних методів дослідження (переважно інтерв'ю та аналізу документації) (с. 135).

С. Кривцова (2014) обґрунтовує положення, які ріднять феноменологію з медициною, психіатрією, педагогікою:

- 1) концентрація уваги на маленьких проблемах звичайної людини, повсякденному житті, а не на великих академічних фундаментальних, епістемологічних питаннях;

- 2) орієнтація на загальнолюдські цінності;

- 3) пріоритет рефлексії конкретних переживань замість абстрактної теорії;

- 4) феноменолог повинен тонко відчувати, мати доступ до тонких нюансів почуттів і ці свої враження описувати хорошим стилем, бути «трохи поетом».

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Ми розглядаємо феноменологічний підхід як методологічну основу, що обумовлює нове бачення – глибоке прояснення сутностей і смислів освітніх проблем, онтологічних засад освіти людини і пояснює педагогічну необхідність їх вирішення. Феноменологічний підхід у педагогіці найприродніший, що відповідає внутрішній сутності людини, оскільки досвід суб'єкта – єдиний життєвий досвід, в якому переживаються сприйняття світу, себе, іншої людини, свобода, відповідальність, гідність людини. Основною ідеєю феноменологічного підходу в освіті є ідея «життєвого світу» особистості, її цілісності. «Повернути процесам освіти життєвість, зробити їх більш органічними по відношенню до природи, життя, космосу, людини – це і означає започаткувати нову феноменологічно-орієнтовану педагогіку» (Куренкова, 2012).

Осмислення ідей філософської феноменології, феноменологічної педагогіки обумовлено викликами соціокультурної ситуації, що склалася, необхідністю гуманітаризації освітнього простору, пошуку шляхів виховання позитивної особистості з цілісним світоглядом, пробудження її духовних почуттів, її одухотворення. Сукупність відповідей на питання: як співвідносяться світ в людині і людина в світі, внутрішня освіта людини і зовнішній освітній процес – утворює феноменологічний пласт нової

методології освіти, теорії та педагогічної практики. В статті розглянуто лише деякі феноменологічно-педагогічні аспекти методології освіти. Потребує дослідження розробка позитивних інноваційних технологій навчання та виховання як вербально-логічних, так і технологій візуалізації, заснованих на рефлексії, що адекватні природі людини, які забезпечуватимуть реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій студентів, сприятимуть позитивному розвитку особистості; необхідне переосмислення ролі викладача в сучасному освітньому просторі.

Література

1. Бондаревская Е. В., Кульневич С. В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания: учебное пособие. Москва-Ростов-н/Д : Творческий центр «Учитель», 1999. 560 с.
2. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 200 с.
3. Гусаковский М. А. Тренды воспитания в современных условиях: от дискурса коллективизма к дискурсу заботы о себе. *Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. Акмеология образования. Психология развития.* 2019. Т. 8. Вып. 2(30). С. 170. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trendy-vospitaniya-v-sovremennyh-usloviyah-ot-diskursa-kollektivizma-k-diskursu-zaboty-o-sebe> (дата звернення: 09.12.2020).
4. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию. Санкт-Петербург : «Владимир Даль», 2004. 400 с.
5. Зелеева В. П. Педагогическая феноменология: возвращение и новые смыслы. *Образование и саморазвитие.* 2010. № 5(21). С. 56–61.
6. Капра Фридьоф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем / пер. с англ. под ред. В. Г. Трилиса. Киев : «София»; Москва : ИД «София», 2003. 336 с.
7. Кривцова С. В. Феноменологическая педагогика. *Вестник Московского университета.* Сер. 20. Педагогическое образование. 2014. № 4. С. 111–112.
8. Куренкова Р. А. Феноменология образования: современный диалог философии и педагогики. *Профессиональное образование в современном мире.* 2012. № 1. С. 43–49.
9. Кутырёв В. А. Унесённые прогрессом: эсхатология жизни в техногенном мире. Санкт-Петербург : Алетейя, 2016. 300 с.
10. Лангефельд М. Я. Тайное место в жизни ребенка. *Академический вестник.* № 2. 2014. С. 83-98. URL: <https://www.elibrary.ru/defaultx.asp?rpage=https://www.elibrary.ru/item.asp?id=23395986> (дата звернення: 04.12.2020).
11. Маховская О. И. Позитивное воспитание. Как понять своего ребенка. Санкт-Петербург : Изд-во: Питер, 2017. URL: <https://klex.ru/myz> (дата звернення: 01.12.2020).
12. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.

13. Сафонова І. О. Діалог культур на аксіологічних засадах – мета-принцип формування міжкультурної компетентності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. Вип. 3(56). С. 146–157.
14. Тимошук Е. А. Феноменологія в сучасному освіті. *Философская мысль*. 2018. № 8. С. 67–72.
15. Улановский А. М. Феноменологический метод в психологии, психотерапии и психиатрии. *Методология и история психологии*. 2007. Т. 2. Вып. 1. С. 130–150.
16. Хайдеггер М. Бытие и время / пер. с нем. В. В. Библикина. Харьков : «Фолио», 2003. 503 с.
17. Шор Ю. М. Диалог как ценность российской культуры. Диалог культур в условиях глобализации: XI Международные Лихачевские научные чтения. Т.1: Доклады. СПб Гуманит. ун-т профсоюзов; (науч. ред. А. С. Запесоцкий). Санкт-Петербург : СПбГУИ, 2011. С. 417.
18. Shevchenko G., Antonenko T., Safonova I. Positive Personality Education: An Ontological Aspect. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. 9(1). 133–144.

References

1. Bondarevskaya, E. V., & Kulnevich, S. V. (1999). *Pedagogika: lichnost v gumanisticheskikh teoriyakh i sistemakh vospitaniya: uchebnoe posobie [Pedagogy: personality in humanistic theories and educational systems: tutorial]*, 560. Moscow-Rostov-on-Don: Tvorcheskiy tsentr "Uchitel" (rus).
2. Vasilyuk, F. E. (1984). *Psikhologiya perezhivaniya. [The psychology of experience]*, 200. Moscow: Publishing House of Moscow University (rus).
3. Gusakovskiy, M. A. (2019). Trendy vospitaniya v sovremennykh usloviyakh: ot diskursa kollektivizma k diskursu zaboty o sebe [Education trends in modern conditions: from the discourse of collectivism to the discourse of self-care]. *Izv. Sarat. un-ta*. Nov. ser. Ser. Akmeologiya obrazovaniya. Psikhologiya razvitiya, Vol. 8, 2(30), 170. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/trendy-vospitaniya-v-sovremennykh-usloviyah-ot-diskursa-kollektivizma-k-diskursu-zaboty-o-sebe> (date of appeal: 09.12.2020) (rus).
4. Gusserl, E. (2004). Krizis evropeyskikh nauk i transtsendentalnaya fenomenologiya [The crisis of European sciences and transcendental phenomenology. Introduction to phenomenological philosophy]. *Vvedenie v fenomenologicheskuyu filosofiyu*, 400. Saint-Peterburg: "Vladimir Dal" (rus).
5. Zeleeva, V. P. (2010). Pedagogicheskaya fenomenologiya: vozvrashchenie i novye smysly [Pedagogical phenomenology: return and new meanings]. *Obrazovanie i samorazvitie*, 5(21), 56–61 (rus).
6. Kapra, F. (2003). *Pautina zhizni. Novoe nauchnoe ponimanie zhivykh system [The web of life. New scientific understanding of living systems]*, 336. Translation from English by V. G. Trilis. Kiev: Sofiya; Moscow: Sofiya (rus).
7. Krivtsova, S. V. (2014). Fenomenologicheskaya pedagogika [Phenomenological pedagogy]. *Vestnik Moskovskogo universiteta*, Ser. 20. Pedagogicheskoe obrazovanie, 4, 111-112 (rus).

8. Kurenkova, R. A. (2012). Fenomenologiya obrazovaniya: sovremennyy dialog filosofii i pedagogiki. [Phenomenology of Education: Contemporary Dialogue between Philosophy and Pedagogy]. *Professionalnoe obrazovanie v sovremennoy mire*, 1, 43–49 (rus).
9. Kutyrev, V. A. (2016). *Unesennyy progressom: eshatologiya zhizni v tekhnogennom mire* [Gone by Progress: The Eschatology of Life in a Technogenic World], 300. Saint-Peterburg: Aleteyya (rus).
10. Langefeld, M. Ya. (2014). Sekretnoe mesto v zhizni rebenka [A secret place in a child's life.] *Akademicheskyy vestnik*, 2. Retrieved from <https://www.elibrary.ru/defaultx.asp?rpage=https://www.elibrary.ru/item.asp?id=23395986> (date of appeal: 04.12.2020) (rus).
11. Makhovskaya, O. I. (2017). *Positivnoye vospitanie. Kak ponyat' svoego rebenka* [Positive parenting. How to understand your child]. Saint-Petersburg: Piter (rus).
12. Raven, D. (2002). *Kompetentnost v sovremennoy obshchestve: vyavlenie, razvitie i realizatsiya* [Competence in modern society: identification, development and implementation], 396. Moscow: Kogito-Tsentr (rus).
13. Safonova, I. O. (2013). Dialoh kultur na aksiolohichnykh zasadakh – meta-pryntsyp formuvannya mizhkulturnoi kompetentnosti [Dialogue of cultures on axiological ambuses is a meta-principle of forming intercultural competence]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka*, 3(56), 146–157 (ukr).
14. Timoshchuk, E. A. (2018). Fenomenologiya v sovremennoy obrazovanii. [Phenomenology in modern education]. *Filosofskaya mysl*, 8, 67–72 (rus).
15. Ulanovskiy, A. M. (2007). Fenomenologicheskyy metod v psikhologii, psikhoterapii i psikiatrii [Phenomenological method in psychology, psychotherapy and psychiatry]. *Metodologiya i istoriya psikhologii*, Vol. 2, 1, 130–150. (rus).
16. Heidegger, M. (2003). *Bytie i vremya* [Being and time], 503. Translation from German. V. V. Bibikhina. Kharkov: Folio (rus).
17. Shor, Yu. M. (2011). Dialog kak tsennost rossiyskoy kultury. Dialog kultur v usloviyakh globalizatsii [Dialogue as the value of Russian culture. Dialogue of cultures in the context of globalization]. *XI Mezhdunarodnye Likhachevskie nauchnye chteniya, Vol.1*: trade union reports of Saint-Petersburg Humanitarian University. A. S. Zapesotskiy (Ed.). Saint-Petersburg: SPbHU (rus).
18. Shevchenko, G. Antonenko, T., & Safonova, I. (2020). Positive Personality Education: An Ontological Aspect. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(1), 133–144 (eng).

ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКАЯ ПЕДАГОГИКА КАК СМЫСЛОВОЙ АСПЕКТ МЕТОДОЛОГИИ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

И. А. Сафонова

Мы рассматриваем феноменологический подход как методологическую основу, что обуславливает новое видение – глубокое прояснение сущностей и смыслов образовательных проблем, онтологических основ образования человека и

объясняет педагогическую необходимость их решения. Основной идеей феноменологического подхода в образовании является идея «жизненного мира» личности, ее целостности. Утверждение холистической парадигмы целостности в методологии образования, в которой Человек рассматривается как высшее воплощение холизма, как высшая целостность, что предполагает: «постоянно стремиться увидеть, почувствовать, испытать и понять единство всех вещей» – «жить в целостности» (Пол Шафер), будет способствовать конвергенции естественнонаучных и гуманитарных наук, когнитивных знаний и ценностно-смысловых параметров, формированию целостного человека. Феноменологический подход в педагогике природосообразный, что соответствует внутренней сущности человека, поскольку опыт субъекта – единственный жизненный опыт, в котором переживаются восприятие мира, себя, другого человека, свобода, ответственность, достоинство человека. Проблемы образования чаще всего рассматриваются только как проблемы внешнего пространства, но не меньшей проблемой является проблема «образования себя», связанная с сущностью, экзистенцией человека, его смыслами, внутренней природой. Образование – это гуманитарное пространство самосозидания, самообразования человека, его духовного пробуждения, должно обеспечиваться такими природосообразными, культурными механизмами, как: поддержка, сопровождение, педагогическая помощь, духовная сопричастность в образовательном процессе со стороны преподавателя и стремление к самосовершенствованию самого студента.

Ключевые слова: феноменология, феноменологическая педагогика, смысл, образование, методология.

PHENOMENOLOGICAL PEDAGOGY AS A SEMINENT ASPECT OF METHODOLOGY OF MODERN EDUCATION

I. O. Safonova

*We consider the phenomenological approach as a methodological basis that determines a new vision, deep clarification of the essence and meaning of educational problems, the ontological foundations of human education, and explains the pedagogical need to solve them. The main idea of the phenomenological approach in education is the idea of the "life world" of the individual, his integrity. The assertion of a holistic paradigm of integrity in the methodology of education, in which a Human is seen as the highest embodiment of holism, as the highest integrity, which assumes: "Constantly strive to see, feel, experience and understand the unity of all things" – "live in integrity" (Paul Schafer), will contribute to the convergence of natural sciences and humanities, cognitive knowledge and value-semantic parameters, the formation of a holistic person. Phenomenological approach in pedagogy is the most natural, which corresponds to the inner essence of a man, because the experience of the subject is the only **life experience** in which the perception of the world, himself, another person, freedom, responsibility, and human dignity coexist. Problems of education are often considered only as problems of external space, but no less a problem is the issue of "self-education", associated with*

the essence, existence of a human, his meanings, and inner nature. Education is a humanitarian space of self-creation, self-education of a human, his spiritual awakening, which should be provided by such natural and cultural mechanisms as: support, coordination, pedagogical assistance, spiritual involvement in the educational process by the teacher and the student's desire for self-improvement.

Key words: *Phenomenology, phenomenological pedagogy, meaning, education, methodology.*

Сафонова Ірина Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: isafonova07@gmail.com

Сафонова Ірина Алексеевна – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Восточноукраинского національного університета имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: isafonova07@gmail.com

Safonova Irina Oleksiyvna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at Department of Pedagogy, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) E-mail: isafonova07@gmail.com